

Kuvataidekasvatuksen laajenevat yhteisöt –

Arktisia aikavaelluksia nykytaiteeseen ja kosmokseen

Mirja Hiltunen

Lapin yliopisto

mirja.hiltunen@ulapland.fi

ABSTRAKTI

Artikkelin tavoitteena on problematisoida tieteen ja taiteen vuorovaikutusta, yksilön ja yhteisön suhdetta arktiseen ympäristöön sekä tieteen ja taiteen mahdollisuuksia tietoisuuden laajentamisessa maakeskeisestä perspektiivistä kosmoksen laajuiseen perspektiiviin. Artikkelit esittelee Tiede-taide-kesälukion kehittämistoimintaa kolmen vuoden osalta osana kuvataiteen aineenopettajakoulutusta. Tarkastelussa olevien kesälukioiden kurssisisällöissä kohtaavat arktinen nykytaide, tähtitiede, geo- ja avaruusfysiikka sekä astrobiologia. Kokonaisuudessa avautuu näkymiä Maa-planeetan ja sen eliökunnan syntyyn ja kehitykseen sekä katoavan ympäristötaiteen luomisprosessiin. Paikkaan ja tilanteeseen kiinnittyvää nykykuvataidekasvatusta tarkastellaan lisäksi kesälukiossa vierailleiden saamelais- ja pohjoisten taiteilijoiden toiminnan ja teosten kautta. Kokonaisuutta reflektoidaan yhteisöllisen taidekasvatuksen, performatiivisuuden ja intra-aktioteorian kehityksessä ja johtopäätöksinä tuodaan esille, miten yhteisöllisyys-käsitteen laajentuminen ilmenee nykykuvataidekasvatuksen käytänteissä.

AVAINSANAT

Yhteisöllinen taidekasvatus, performatiivisuus, intra-aktio, STEAM, arktinen taide

DOI

[10.54916/rae.145686](https://doi.org/10.54916/rae.145686)

ILMESTYMISPÄIVÄ

21/03/2025

Expanding Communities in Art Education –

Arctic Time Travels into Contemporary Art and the Cosmos

Mirja Hiltunen

Lapin yliopisto

mirja.hiltunen@ulapland.fi

ABSTRACT

The aim of this article is to critically examine the interaction between science and art, the relationship between individuals and communities in the Arctic environment, and the potential of science and art to expand consciousness from a geocentric perspective to a cosmic one. The article presents the development of the Science-Art Summer School over a three-year period as part of visual arts teacher education. The curriculum of the summer schools under review brings together Arctic contemporary art, astronomy, geophysics, space physics, and astrobiology. This interdisciplinary approach offers perspectives on the origins and evolution of planet Earth and its biosphere, as well as on the process of creating ephemeral, disappearing environmental art. Furthermore, contemporary art education that is place- and situation-specific is examined through the works and activities of Sámi and northern artists who have visited the summer school. The study is reflected within the frameworks of community-based art education, performativity, and intra-action theory. As a conclusion, the article highlights how the expansion of the concept of community is manifested in contemporary art education practices.

KEYWORDS

Community-based art education, performativity, intra-action, STEAM, Arctic art

DOI

[10.54916/rae.145686](https://doi.org/10.54916/rae.145686)

DATE OF PUBLICATION

21/03/2025

Johdanto

Artikkelini kantavana teemana on problematisoida tieteen ja taiteen vuorovaikutusta, yksilön ja yhteisön suhdetta arktiseen ympäristöön sekä tieteen ja taiteen mahdollisuuksia tietoisuuden laajentamisessa maakeskeisestä perspektiivistä kosmoksen laajuiseen perspektiiviin. Taustoitän artikkelissani *Tiede-taide*-kesälukioiden kontekstissa tehdyn taideperustaisen kehittämistoiminnan teoreettisia lähtökohtia, esittelen lyhyesti tutkimuksen menetelmällisiä lähtökohtia sekä kehittämissyklejä. Tuon esille Tiede-taide-kesälukioiden rakentumista esimerkkien ja toiminnan kuvauksen kautta ja lopuksi reflektoin kokonaisuutta yhteisöllisen taidekasvatuksen, performatiivisuuden ja intraaktioteorian kehityksessä.

Tiede-taide-kesälukion tiedotteessa todetaan, että lukiossa kartoitetaan olemassaolon perusteita taiteen ja tieteen keinoin. Olemassaolon perusteita voidaan pitää suurellisena ilmaisuna, mutta siihen tiivistyy kuitenkin lähtökohta monivuotiselle kesälukion kehittämistyölle. *Ohcejoga Utsjoen Ursa ry:n, Aikavaellus ry:n, Oulun, Turun ja Lapin yliopistojen sekä Kesälukioseuran* yhteistyönä syntyneissä kesälukioissa ovat kohdanneet vuosittain paitsi luonnontieteet ja taideaineet, myös alan huippututkijat ja taiteilijat. Tavoitteenamme on ollut tieteen, taiteen ja lukio-opetuksen yhteistyössä luoda uusia lähestymistapoja maailman eritasoisten ilmiöiden ymmärtämiseksi ja tulkitsemiseksi. Kuvataidekasvatusalan näkökulmasta tavoitteena on ollut kehittää niin projekti- kuin STEAM-pedagogiikkaa osana kuvataiteen aineenopettajakoulutusta ja kriittistä, uudistavaa arktista kuvataidekasvatusta.

Kesälukiot ovat 1–2 viikon mittaisia, leirimäisiä opetusjaksoja. Tavallisesta lukiosta kesälukion erottaa lyhyt ja intensiivinen, vain yhteen tai muutama aineeseen kerralla keskittyvä opiskelu sekä painotus ryhmäytymiseen ja yhteisöllisyyteen. Kesälukiossa voi suorittaa pakollisia, syventäviä ja soveltavia lukiokursseja ja opintojaksoja (<https://kesalukio.fi/kesalukioista/>). *Arktisen aikamatkan* ja *Tutkimusretkiä Kosmokseen* kesälukiot ovat olleet kahden viikon mittaisia. Niitä on toteutettu kolmena kesänä Utsjoella *Kevon tutkimusasemalla* ja *Sodankylän geofysiikan observatoriolla, Tähtelässä*. Nämä polaarialueen ympäristöt tarjoavat ainulaatuiset puitteet luonnontieteen ja nykytaiteen näkemysten kohtaamiseen ja maailman ilmiöiden monipuoliseen pohtimiseen ja ilmentämiseen. Taidekursseilla tarkastellaan paikkaan ja situaatioon kiinnittyvää ja sen ylittävää arktista nykytaidetta (Jokela ym., 2021) paitsi itse tehden, myös saamelastaiteilijoiden ja pohjoisten taiteilijoiden toimintaan ja teoksiin tutustuen. Tarkastelussa on ollut lisäksi saamelainen maailmankuva, kosmologia ja tähtitaivaan mytologiat.

Ohjelmaan vuosittain kuuluvalla *Arktisella aikavaelluksella* (*Arktinen Aikavaellus – Vaellus läpi aikakausten*) on keskeinen rooli tiedettä ja taidetta yhdistettäessä. Vaelluksella avautuu tieteen näkymiä Maa-planeetan ja sen eliökunnan syntyyn ja kehitykseen. Samalla siellä otetaan kehollista tuntumaa katoavan ympäristötaiteen luomisprosessiin, johdatellaan mahdollisten maailmojen kuvitteluun taiteessa ja valmistellaan aikamatkoja esimerkiksi nykyvalokuvauksen keinoin.

Yhteistyö on virittänyt näkymiä Oulun, Turun ja Lapin yliopistojen monialaiselle tutkimus- ja kehittämissyhteistyölle. Lähtökohtana on ollut, että yhteinen kurssitoiminta voisi parhaimmillaan tarjota myös siemenen tiedettä ja taidetta yhdistävän opintopolun rakentamiselle. Lukion opetussuunnitelman perusteiden ja lukiolain mukaan jokaisen lukion on järjestettävä osa lukiokoulutuksen oppimäärän opinnoista yhteistyössä yhden tai useamman korkeakoulun kanssa. Tämä korkeakouluopinnojen velvoittavuus on suhteellisen uusi asia Lukion opetussuunnitelman perusteissa, vaikka aiemminkin perusteissa on kannustettu korkeakouluopintoihin. Lukiolain mukaan lukiokoulutus antaa opiskelijalle valmiudet aloittaa korkeakoulututkintoon johtavat opinnot yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa (Lukiolaki 714/2018, 2 § 1 mom.; Lukiolaki 714/2018, 13 § 3 mom.).

Tiede-taide-kesälukiossa suoritettujen lukion kuvataiteen *Taiteen monet maailmat* -moduulin (KU4) voi lukea hyväksi taiteiden tiedekunnan opintoja Lapin yliopistossa (2 op). Lukion opetussuunnitelman tavoitteiden suunnassa moduulissa tutustutaan eri aikoina, eri ympäristöissä ja kulttuureissa tuotettuun kuvataiteeseen. Tiede-taide-kesälukiossamme kuvataiteen sisällöt painottuvat arktiseen nykyaikaiseen. Kurssin aikana opiskelijat tarkastelevat kuvataiteen merkityksiä yksilölle, yhteisölle ja yhteiskunnalle erityisesti pohjoisen ja alkuperäiskulttuurien näkökulmasta. Opiskelijat pääsevät tutustumaan esimerkiksi aktivistisiin ja kantaottaviin tapoihin ja keinoihin saamelaiden nykyaikailijoiden työskentelyssä sekä ympäristö- ja biotaiteen tapoihin haastaa perinteiset tavat tarkastella ympäristöä ja laajentaa taidekäsitteitä.

Havaitseva avaruustiede -kurssin sisällöt, jotka liittyvät geo- ja avaruusfysiikkaan sekä astrobiologiaan, voi hyväksyttää puolestaan osaksi tieteen yliopisto-opintoja Oulun yliopistossa. Tieteen kurssilla tutustutaan lisäksi maailmankaikkeuden historiaan, Maan eliökunnan syntyyn ja elämän edellytyksien sekä avaruuden löytöretkiin, revontulliin ja avaruusteknologiaan.

Yhteisöllisen taidekasvatuksen teoria, joka on ohjannut kesälukioiden taideosuuksien suunnittelua, kiinnittyy sosiokulttuuriseen ympäristöön performatiivisuuden ja dialogisuuden kautta (Hiltunen, 2009). Tavoitteenani tässä artikkelissa on laajentaa yhteisöllisyyden käsitettä performatiivisuuteen liittyvän *yhteismuotoutumisen, intra-aktion suunnassa* (Barad, 2007, 2019) ja liittämään vuorovaikutuksen ja dialogisuuden asetelmaan mukaan toislaajisten kanssa tietämisen. Johtopäätöksenä tuon esille, miten yhteisöllisyyskäsitteen laajentuminen ilmenee tutkimuksessani arktisen uudistavan kuvataidekasvatuksen käytänteissä (vrt. Jokela & Huhmarniemi, 2022).

Laajentumia ja yhteismuotoutumista

Kehyksenä artikkelissani on yhteisöllisen taidekasvatuksen teoria, jonka tiedonintressiä voidaan pitää praktisena mutta ennen kaikkea emansipatorisena, tiedostamiseen ohjaavana, ja jossa performatiivisuus ja dialogisuus nähdään yhteisöllisyyden rakentumisen näkökulmasta keskeisessä roolissa

(Hiltunen, 2009). Yhteisöllisen taidekasvatuksen performatiivisuusperiaate kiinnittyy transformatiiviseen oppimisen teoriaan. Transformatiivisen oppimisen perusajatuksena on merkitysperspektiivien koettelu siten, että ne muuntuvat avoimemmiksi, huokoisemmiksi, moniulotteisimmiksi, uutta vastaanottaviksi (Anttila, n.d.). Teoria korostaa oppimisen kriittistä ulottuvuutta, joka mahdollistaa ajattelun, tuntemuksien ja toimintaa muovaavien oletusten ja odotusten rakenteiden tunnistamisen ja uudelleen arvioinnin (Laininen, 2019; Mezirow, 2009). Olemassaolon perusteiden kartoittamisessa tällainen kriittinen ulottuvuus on avainasemassa.

Yhteisöllisen taidekasvatuksen teorian näkökulmasta kriittisen ulottuvuuden, oletusten ja odotusten rakenteiden tunnistaminen on performatiivinen tapahtuma, joka kytkeytyy ruumiilliseen ja materiaaliseen yhteismuotoutumiseen, tilateisiin, toisin toistamisen hetkeen, siihen, kun tekeminen muuntuu tiedotetuksi toiminnaksi (Hiltunen, 2009, s. 257). Pohdin artikkelissani yhteisöllisyyden käsitettä performatiivisuuteen liittyvän yhteismuotoutumisen, intra-aktion suunnassa (Barad, 2019) ja kutsun dialogisuuden asetelmaan mukaan elollisen ja elottoman luonnon.

Karen Barad, feministinen filosofi ja fyysikko, esitteli intra-aktio -käsitteen teoksessaan *Meeting the universe halfway: Quantum physics and the entanglement of matter and meaning* (Barad, 2007). Baradin intra-aktio käsite juontaa juurensa hänen toimijuuden realismin teoriaan, joka viittaa siihen, että todellisuus ei ole jotain, joka on riippumaton havainnoinnista tai mittauksesta (Barad, 2007). Hänen mukaansa todellisuus on jatkuva ja dynaaminen prosessi, joka nousee esiin eri toimijoiden välisten intra-aktioiden, yhteismuotoutumisien kautta. Toimijuuden realismi korostaa havainnoijan ja havaitun erottamattomuutta, haastaen perinteiset dualismit subjektin ja objektin, ihmisen ja ei-ihmisen välillä. Perinteisessä vuorovaikutuksessa oletetaan sen sijaan, että ennen tapahtumaa olisi jo jotain sitä edeltävien itsenäisten toimijoiden tai suhteiden olemassaoloa (Barad, 2019).

Tiede-taide-kesälukiossa kunnianhimoisena tavoitteenamme on ollut luoda juuri tällainen dynaaminen prosessi, huokoinen tila tapahtumallisuudelle, tieteen, taiteen, situaatioiden, ympäristöjen, materiaalien ja näkökulmien yhteismuotoutumiselle. Tunnistan STEAM -pedagogiikassa samoja tavoitteita, mutta taiteen ja tieteen yhteismuotoutumisessa, tasavertaisen asetelman rakentamisessa ja toteutumisessa koetaan usein haasteita (ks. esim. Sederholm, 2025, tässä julkaisussa). STEAM on lyhenne sanoista Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics. Keskeistä STEAM -pedagogiikassa nähdään olevan luonnontieteiden, teknologian, insinööritaitojen, taiteiden ja matematiikan sisältöjen oppiminen yhteisöllisesti ja ongelmalähtöisesti ilmiöitä monipuolisesti tutkien (Herro & Quigley, 2016). Ilmiönä STEAM -pedagogiikka ei ole aivan uusi; sen voidaan katsoa syntyneen Yhdysvalloissa vuonna 2007 vastauksena tarpeeseen lisätä lasten ja nuorten kiinnostusta STEM-aineisiin. Myöhemmin herättiin tarpeeseen kehittää myös taito- ja taideaineiden opetusta, ja näin STEMistä tuli STEAM. (Perignat & Katz-Bionincontro, 2019.)

Tuon esille artikkelissani, kuinka kesälukion performatiivisessa taideperustai-

sessä toiminnassa kokonaisuus, sen rajat ja ominaisuudet määrittyvät ja muuttuvat mielekkäiksi vasta erityisten toiminnallisten yhteismuotoutumisten kautta. Tiede-taide-kesälukiossa kanssatiedetään taiteiden ja tieteiden välisti, mutta myös uusmaterialistisessa mielessä olosuhteiden, materiaalien, välineiden sääilmöiden ja elollisen sekä elottoman luonnon välisessä yhteismuotoutumisen tilassa.

Taideperustainen toimintatutkimus

Yhteistyöni Suomen pohjoisimman kunnan, Utsjoen kanssa, on alkanut jo 1990-lopulla. Taideperustainen toimintatutkimus onkin usein pitkäkestoista ja sitä kuvataan syklisesti etenevänä tutkimus- ja kehittämisprosessina. Utsjoella taideperustaisen toimintatutkimukseni tavoitteena on ollut alun perin kehittää yhteisöllisen taidekasvatuksen käytäntöjä ja teoriaa (Hiltunen, 2009). Lähtökohtanani täällä monikulttuurisessa kylässä on ollut kulttuurisen moninaisuuden kunnioitus ja vuorovaikutuksen taideperustainen vahvistaminen yhteistyössä kouluyhteisön, terveys- ja sosiaalitoimen sekä kyläyhdistyksen kanssa jo yli kahden vuosikymmenen ajan. Olen tarkastellut tätä pitkäaikaista nykykuvataidekasvatuksen kehittämistyötä vuosien saatossa useissa aiemmissa julkaisuissani (ks. esim. Hiltunen, 2007; 2009; 2010; 2023; Hiltunen ym., 2021).

Tässä artikkelissa tarkastelun kohteena oleva tiede-taide-kesälukion vuosina 2021–2023 toteutettu kehittämisprosessi poikkeaa monessa mielessä aikaisemmista kyläyhteisöön keskittyneistä yhteisöllisen taidekasvatuksen hankkeistani. Nyt yhteiskehittäjinä ovat pitkäaikaisen yhteistyökumppanin Utsjoen Ursa ry:n ja Utsjoen saamelaislukion lisäksi Turun yliopiston astrobiologian ja Oulun yliopiston geofysiikan observatorion asiantuntijat. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatus on ollut mukana johdollani muutamassa aikaisemmassakin Utsjoella, Kevon tutkimusasemalla järjestetyissä kesälukiossa, mutta rajaan ne tämän artikkelin aineiston ulkopuolelle.

Taideperustainen toimintatutkimus etenee tyypillisesti tutkittavaan ilmiöön perehtymisestä tavoitteiden ja tutkimustehtävien määrittelyyn, tutkimuksen organisointiin ja taiteelliseen työskentelyyn erilaisissa työryhmissä ja yhteisöissä (Jokela ym., 2019). Olen osallistunut vuosittain kesälukion kehittämistutkimuksen jokaiseen vaiheeseen monessa roolissa sen yhteissuunnittelusta Utsjoen, Oulun ja Turun yliopistojen toimijoiden kanssa aina lukioiden toteuttamiseen paikan päällä. Olen toiminut lukioiden vararehtorina ja vastuullani on ollut taidekursien suunnittelu, tavoitteet ja sisältö sekä toteuttamisen organisointi. Kuvataiteen aineenopettajakoulutuksen näkökulmasta keskeistä on ollut mukana olleiden kuvataiteen maisteriopiskelijoiden projektiopintojen, opetusharjoittelun ja opinäytetöiden ohjaajana toimiminen. Tutkijana mielenkiintoni kohdistuu nykytaiteen toimintastrategioiden soveltamiseen kuvataidekasvatuksen kontekstissa, yhteisöllisyyden laajenemiseen, performatiivisuuteen ja yhteismuotoutumiseen.

Olemme koonneet maisteriopiskelijoiden kanssa yhteistyötahoja osallistavasta suunnitteluprosessista ja itse toiminnasta runsaasti aineistoja dokumentoi-

mallalla sekä integroimalla mukaan erilaisia laadullisia ja taideperustaisia tutkimusaineiston keräämisen tapoja. Suunnitteluprosessissa, toiminnan aikana ja sen tuloksena syntyneet taiteelliset produktiot on dokumentoitu ja näitä dokumentteja on käytetty tutkimusaineistona esimerkiksi opiskelijoiden laatimissa raporteissa ja opinnäytetöissä.

Taiteella onkin monta tehtävää taideperustaisessa toimintatutkimuksessa: taiteellinen työskentelytapa voi olla kehittämisen kohde mutta samalla myös tutkimuksen aineistonkeruun ja -analysoinnin väline (Jokela ym., 2015; Jokela & Huhmarniemi, 2020). Näin on myös Tiede-taide-kesälukion kehittämistutkimuksen kohdalla. Tutkimusprosessi on johtanut syklisesti aineistojen reflektointaan analyysiin, dokumentaatioiden ja muun visuaalisen aineiston lisäksi merkittävässä roolissa ovat palaverimuistiot, kesälukioraportit sekä mukana olleiden kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelijoiden laatimat projektiraportit ja opinnäytetyöt. Kaksi kesälukioita käsittelevää pro gradu -tutkielmaa on jo valmistunut (Kinnunen, 2023; Mattila, 2022) ja kahden muun opinnäytetyön arvioitu valmistumisajankohta ajoittuu seuraavalle kahdelle vuodelle.

Tiede-taide-kesälukion kehittäminen, sen yhteissuunnittelu sekä tutkimusasetelma perustuu kansatutkijuuteen, monien erilaisten tietämisen tapojen tunnistamiseen ja kunnioittamiseen, reflektioon ja avoimiin dialogeihin. Yhteisen kielen löytäminen ei ole aina ollut itsestään selvyyttä eikä edes oletusarvo. Sen sijaan juuri nämä monien näkökulmien, tiedon ja taidekäsitteiden välillä sumuiset ja risteilevät poronpolut sekä kaukaiset galaksit, ovat mahdollistaneet kohtaamisia tieteen ja taiteen parissa. Ajoittain olemme päässeet koskettamaan jotain niin taiteelle kuin tieteelle ominaista ennalta arvaamatonta, ennalta suunnittelematonta ja omalakista prosessia, mistä on muotoutunut aidosti enemmän kuin osiensa summa. Yhteismuotoutumisen dynaamisessa prosessissa kaikki voivat olla oppijoita.

Yhteissuunnittelut paikallisten vastuutahojen, Utsjoen Ursa ry:n ja yliopistojen tutkijoiden välillä aloitettiin aina jo kesälukiota edeltävän syksynä. Yhteistyön alkutaivalta varjosti myös koronavuodet, esimerkiksi ensimmäisen kesälukion järjestämistä tuli siirtää rajoitusten vuoksi vuodelle. Seuraavassa kuviossa 1. esittelen tutkimukseni syklit:

Kuvio 1
Tutkimuksen syklit.
Kuvio: Mirja Hiltunen,
2024.

Ensimmäinen ”Arktisen aikavaelluksen” -kesälukio järjestettiin Utsjoen koulukeskuksessa ja Sodankylän geofysiikan observatoriolla 19.–30.7.2021. Kuvataiteen kurssista vastasi ohjauksessani kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelija, kuvataiteilija Henna Mattila. Toinen kesälukio sai nimekseen ”Tutkimusretkiä Kosmukseen” ja se toteutettiin 25.7.–5.8.2022 Kevon tutkimusasemalla Utsjoella ja Sodankylän geofysiikan observatoriolla, Tähtelässä. Tässä kuvataiteen kurssin suunnittelivat ja toteuttivat ohjauksessani kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelijat Hennakaisa Kinnunen ja Julia Kukkonen, jolla on myös performanssitaiteilijan tausta. Tiede-taide-kesälukio toteutettiin kolmannen kerran 24.7.–4.8.2023 jälleen Utsjoella, koulukeskuksen tiloissa sekä Sodankylän geofysiikan observatoriolla, Tähtelässä. Tässä kokonaisuudessa kuvataidekurssin opettajina toimivat kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelijat Oona Herranen ja kuvataiteilija Antti Hannula.

Kesällä 2022 Utsjoen Kevolla ja Sodankylän observatoriolla ollaan tieteen ja taiteen vuoropuhelun äärellä *Tutkimusretkiä Kosmukseen* -kesälukiossa.

Taidekurssin teema on **tutkiva taiteilija**, sisällöt vastaavat valtakunnallista KU04-moduulia. Kurssilla tutustutaan mm. nykytaiteen **moniaistisiin taidemenetelmiin, prosessinomaisuuteen** ja luoviin tapoihin kuvataiteeseen ja olla läsnä hetkessä ja ympäristössä.

Luonnontieteiden kurssilla tutustutaan mm. **maailmankaikkeuden mittakaavoihin**, avaruuden löytöretkiin, Aurinkoon sekä **elämän edellytyksiin** syventäen moduuleja: BI1–BI4, GE2 ja FY8.

Yksi kurssi on 38 oppituntia (2 op), joista voi valita toisen tai suorittaa molemmat (taide ja tiede yht. 4 op). Opintojen lisäksi luvassa on leirintuntemaa, vaeltamista, vapaamuotoista iltaohjelmaa ja yhdessäoloa.

Osallistumismaksu: 420 € (täysihoidolla) - 200 € (ilman täysihoidoa)

Lisätiedot ja ilmoittautuminen: kesalukio.fi/project/kosmos/

SGO UNIVERSITY OF DULU
TURUN YLIOPISTO
LAPIN YLIOPISTO UNIVERSITY OF LAPLAND
RIKAVÄELLIS YHDESKUNNAN - TIME TRAK
Ohjejuga Utsjoen Ursa ry

Kuva 1
Juliste/flyeri: Julia
Kukkonen, 2022

Suukkoja ja hiertymiä arktisen taiteen äärellä

Kesälukion taidekurssiin yhteydessä projektio-pintojaan suorittaneet maisteriopiskelijat aloittivat kurssien suunnittelun hyvissä ajoin tekemällä opintoihinsa liittyen perusteellisen ympäristö- ja yhteisöanalyysin. Siinä on keskeistä tarkastella tulevaa toimintaympäristöä, sen kulttuurisia erityispiirteitä ja historiaa, mutta keskittyä erityisesti nykykuvataidekasvatuksen ytimeen, eli nykytaiteeseen. Projektio-pintojen tärkeänä tavoitteena on antaa tuleville kuvataidekasvatuksen ammattilaisille perusteet siitä, kuinka suunnitella, organisoida ja toteuttaa taideperustaisia projekteja mitä erilaisimmissa yhteyksissä ja ympäristöissä. Samalla opiskelijoille tarjoutuu mahdollisuus omien taide- ja oppimiskäsitystensä venyttelyyn ja laajentamiseen.

Taidekurssien tärkeänä tavoitteena kesälukionkontekstissa on lukiolaisten oman taidesuhteen vahvistamien itse tekemällä mutta myös taidekäsitusten laajentaminen tutustumalla tiedettä ja taidetta yhdistävien taiteilijoiden tuotantoon. Koska Tiede-taide-kesälukioiden järjestetään Suomen Lapissa, Saamenmaalla, keskitymme erityisesti saamelaiseen nykyaikaiseen taiteeseen. Sápmi on pohjoissaamea ja tarkoittaa saamelaisten asuma-alueita, Saamenmaata. Se ulottuu Keski-Ruotsista ja -Norjasta Suomen Lapin pohjoisosan ylitse Kuolan niemimaalle. Keskeinen kesälukioiden toimintaympäristömme Utsjoki sijaitsee tällä Suomen Lapin subarktisella Saamenmaan alueella.

Arktiseksi taiteeksi on määritelty taidetta ja kulttuuria, joka heijastaa, jatkaa ja uusintaa arktisten alueiden kulttuuriperintöä ja on lähtökohtaisesti poliittista huomioiden muun muassa arktisia ympäristökysymyksiä, kolonialismia ja kulttuuripoliittista (Huhmarniemi & Jokela, 2020a, 2020b). Ensimmäisenä vuonna 2021 lukiolaisilla oli mahdollisuus tutustua Jalvvi Niillas Holmbergiin, runoilija, kirjailija, käsikirjoittaja ja muusikkoon, joka asuu Utsjoella. Holmberg vieraili lukiossa esittelemässä juuri ilmestynyttä *Halla-Helle* -romaniaan. Hän on julkaissut lisäksi kuusi runokirjaa ja hänen teoksiaan on käännetty yli kymmeneen kieleen. Holmberg on genererajoja rikkova muusikko, joka työskentelee laulajana, säveltäjänä ja sanoittajana, ja hänellä on julkaistuna kuusi albumia. Holmberg tunnetaan myös yhtenä eturivin puolestapuhujana saamelaisien ja alkuperäiskansojen oikeuksille. (Holmberg, n.d.)

Utsjokisuun peruskoulun ja saamelaislukion uusiin tiloihin on sijoitettu Niillas Holmbergin, Jenni Laitin ja Outi Pieskin ympäristö- ja yhteisötaideteoksen dokumentaatio *Rájáccummá – Kiss from the Border* (2017–2018), kahdeksan valokuvaa ja yksi litografia (<https://niillas.com/rjcummm>). Toisenkin teoksen kolmesta tekijästä, kuvataiteilija Outi Pieski (s.1973), asuu ja työskentelee Utsjoella. Kuvataiteilijamatrikelissa todetaan, että:

Pieskin työskentelyssä luonto, kulttuuri ja taideteos tuntuvat samanaikaisesti paikkaan sidotuilta ja täydellisen universaaleilta. Teosten maisema jatkuu silmien edestä niiden taakse, muistikuviiin, jaettuun tietoisuuteen (Kuvataiteilijamatrikkeli, n.d.).

Rájáccummá -teos ottaa aktivistisesti kantaa saamelaisten itsehallintoon mutta samalla kannustaa meitä elämään rauhassa maan kanssa.

Paitsi ensimmäisessä, myös kolmannessa, 2023 järjestelyssä kesälukiossa *Rájáccummá*- teoskokonaisuus tarjosi tärkeän viitekehyksen taidekurssin opetus suunnitelmassa. Kurssin opettajina toimineet Hannula ja Herranen rakensivat teosten ympärille vaikuttavan, taiteen tarkasteluun keskittyvän osion, jossa päästiin syventymään näiden kansainvälisestikin hyvin tunnettujen saamelasiaktivistien teoksiin ja niiden taustoihin.

Kuva 2. ja 3.
 ”Suukkoja rajoilta
 – Rájáacummá”
 -teosta tulkitsemassa
 Utsjokisuun koulun
 tiloissa. Kuva: Mirja
 Hiltunen, 2023.

Kaikkien kesälukioiden ohjelmaan on kuulunut myös kolmannen saamelais-taustaisen taiteilijan, Marja Helanderin tuotantoon tutustuminen. Hänen lyhytelokuvansa *Eatnanvuloš Lottit – Maan sisällä linnut* (2018) kosketti kesälukiolaisia monesta syystä. Elokuvasa lukioikäiset saamelaiset nuoret balettitanssijat, Birit ja Katja Haarla, tanssivat Utsjoen kirkonkylän raitilla ja maastossa valtion maihin ja matkailuelinkeinon symbolisesti viitaten sekä vahvassa kontrastissa Helsingissä, Eduskuntatalon portailla. (AV-arkki, n.d.)

Eri puolilta Suomea lukioon saapuville nuorille Utsjoen kirkonkylän tunturien maisemat olivat tulleet vasta nyt tutuksi, pääkaupunkiseutu sen sijaan oli tuttu lähes kaikille entuudestaan. Teoksen vahva symboliikka kohtasi yleisönsä. Helander on ottanut elokuvan keinoin kantaa Saamenmaan omistussuhteisiin. Hän on kuvannut myös valokuvissaan saamelaisten ongelmallista suhdetta muun muassa kaivosteollisuuteen. Helanderin sukujuuret ovat Utsjoella mutta hän asuu ja työskentelee Helsingissä. Vuonna 2023 pidetyn kesälukion ohjelmaan kuului Helanderin lyhytelokuvaan tutustumisen lisäksi hänen pitämänsä kahden tunnin taiteilijapuheenvuoro ja keskustelutilaisuus etäyhteydellä Helsingistä Utsjoelle kylätalo Giisaan, jossa lukiolaiset nauttivat iltapalaa rankan tunturivaelluksen jälkeen.

Nykytaideteosten ja taiteilijapuheenvuorojen kautta lukiolaiset ovat saaneet kosketusta taiteen mahdollisuuksiin tuoda esiin monikerroksellisen, usein runollisen ilmaisun kautta myös kipeitä lähihistorian saamelaiskulttuuriin liittyviä hiertymiä. Nykytaiteella voidaan ottaa kantaa monella tasolla, niin julistaen kuin hiljaa kuiskaten.

Vuonna 2023 päästiin tutustumaan lisää hiertymiin pohjoisten taiteilijoiden näkökulmasta, kun kurssin yhtenä vierailevana opettajana toimi kuvanveistäjä, ympäristötaiteilija Kaija Kiuru Sodankylästä. Hän toi esille ajankohtaisen Viiankiaavan kaivoshankkeen merkityksiä ja vaikutuksia hänen taiteelliseen toimintaansa. Aikaperspektiiviä ja näkymiä saamelaismytologiaan tarjosi puolestaan kahtena ensimmäisenä kesälukiovuotena opettajana toimineen kuvataiteilija, FM Brita Turusen taidekurssin osuus, jossa syvennyttiin saamelaiseen maailmankuvaan, tähtitaivaan mytologiaan ja mielen maisemiin kuvittaen ja maalaten.

Arktisen aikavaelluksen kesälukio: miljoona vuotta eteen tai taaksepäin

Ensimmäisessä Arktisen aikavaelluksen kesälukiassa matkattiin alkuräjähdyksestä ihmisen aikaan. Samaa reittiä seurattiin seuraavina vuosinakin. Vaellusreitti tunturimaastossa toimi kesälukion kehyskertomuksena ja toimintaympäristönä kaikille kesälukiolle. Reitin on tuottanut Ochejoga Utsjoen Ursa ry. ja sisällön suunnittelussa ja toteutuksessa olivat avustaneet myös Aikavaellus ry ja Metsähallitus. Hanke sai rahoitusta Lapin Leader (EU) / ELY keskus. Aikavaelluksen kotisivuilla reitistä todetaan, että:

Aikavaellus vie vaeltajan tunturipoluille, luonnon keskelle – mutta samalle se vie hänet aikajanalle, vaeltamaan läpi aikakausien. Jokainen metri polulla vie vaeltajan miljoona vuotta ajassa eteenpäin, tai taaksepäin. Aikapisteestä toiseen vaeltaessamme tutustumme Maan menneisiin aikoihin, eliökunnan kehittymiseen, Maan ja Aurinkokunnan syntyyn, ja koko maailmankaikkeuden kehitykseen. Miten maailma onkaan muuttunut aikojen kuluessa, ja miten se yhä muuttuu! Me vaellamme ajassa. (Arktinen Aikavaellus – Vaellus läpi aikakausien.)

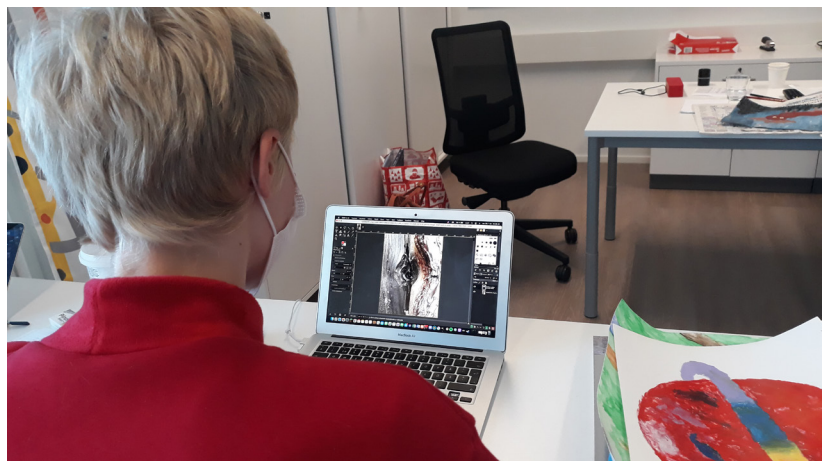
Loimme jo ensimmäisenä kesänä pohjan seuraavien vuosien kehitystyölle, joissa kaikissa kolmessa haasteeksi muodostui kuinka saada luonnontieteet ja taideaineet aidosti kohtaamaan ja alan huippututkijat ja taiteilijat saman suunnittelupöydän äärelle.

Kuva 4. ja 5.
Reitin alku ja loppu.
Kuvat: Henna Mattila, 2021.

Ensimmäisen kesälukion tiedeosuus muodosti astrobiologian temaattisesta kurssikokonaisuudesta. Kurssilla perehdyttiin maailmankaikkeuden, Maan planeetan, elämänedellytysten sekä Maan eliökunnan syntyyn ja kehitykseen ja niiden keskinäisiin vuorovaikutuksiin. Kurssin opettajina toimivat emeritus professori Esko Valtaoja, Sodankylän geofysiikan observatorion johtaja FT Eija Tanskanen, FT Pasi Nurmi, Dosentti Kirsi Lehto, sekä opiskelijat Aleksis Elovaara ja Kosti Koistinen Turun Yliopistosta. Ochejoga Utsjoen Urso ry. puheenjohtaja FM Juhani Harjunharja toimi sekä kesälukion rehtorina että opettajana.

Ensimmäisen kesälukion taideoisuuden nimeksi päädyimme valitsemaan yhdessä kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelija, kuvataiteilija Henna Mattilan kanssa ”Kohti aikaa ja sen taa”. Aikavaelluksen teemassa kurssilla perehdyttiin taiteen mahdollisuuksiin tarkastella tulkita ja muokata aikaa. Mattila suoritti kokonaisuuden yhteydessä kuvataideopettajan pedagogisiin opintoihin kuuluvan lukioharjoittelun, jota ohjasin paikan päällä Utsjoella ja Sodankylässä. Mattilan kurssi- osuudessa tutkittiin arktista luontoa nykyvalokuvataiteen keinoja kokeillen ja abstrahoituja tulevaisuusnäkyymiä luoden. Aikaa venytettiin ja tiivistettiin ja ohitettiin, sillä leikiteltiin keskittyen valokuvauksen mahdollisuuksiin. Kurssilla rakennettiin myös camera obscura ja tieteen ja taiteen yhteistyönä suuri, usean metrin pituinen yhteistaideteos, jossa kurssilaiset visualisoivat piirtäen ja maalaten aikamatkaansa kurssilla alkuräjähdyksestä ihmisen aikaan.

Kuva 6. ja 7.
Henna Mattila haastaa
opiskelijoita aika-
käsitteiden äärellä.
Kuvat: Mirja Hiltunen,
2021.

Taidekurssin opettajina Mattilan lisäksi toiminut Brita Turunen johdatti kurssilaisia saamelaiseen maailmankuvaan, tähtitaivaan mytologiaan ja mielen maiseen kuvittaan ja maalaten. Lisäksi performanssitaiteilija Hansi Harjunharja tutustutti lukiolaisia vaelluksen iltaohjelman parissa sirkustaiteen ja performanssin perusteisiin.

Tieteellisen maailmankuvan ja taiteen vaihtoehtoisia todellisuuksia ja tulevaisuuskuvia mahdollistava vuorovaikutus tarjosi haasteistaan huolimatta niin opettajille kuin lukiolaisille mahdollisuuden paitsi totuttujen oppiainerajojen, myös totuttujen ajatusmallien ylitykseen. Tässä kulminoituu transformatiivisen oppimisen perusajatus, jossa omia merkitysperspektiivejä joudutaan väistämättä koettelemaan ja venyttämään maakeskeistä ajatusmallia laajemmin, kuten astrobiologi Kirsi Lehto Turun yliopistosta totesikin tiedotetta yliopiston uutisiin laatiesamme: ”Tieteen ja taiteen opetuksen yhdistämien tarjosi rikkaan, uusia kokemuksellisia ulottuvuuksia mahdollistavan työskentelytavan, jossa niin luonnontieteen kuin nykytaiteen tulokulmat voivat yhdistyä.” (Lapin yliopisto, 5.8.2021)

Kuva 8.
Lepohetki Arktisella
aikavaelluksella.
Kuva: Mirja Hiltunen,
2021.

Siitepölyä, ihokosketusta – mutta satelliitteja vain tiedeosuudessa

Miksi lukioiden nimeksi sitten seuraavassa vaiheessa yhteissuunnittelun tuloksena valikoitui Kosmos? Tiede-taide-kesälukiossamme yhdistyi geofysiikka, tähtitiede, astrobiologia ja arktinen nykytaide ja kuvataidekasvatus. Kosmos (kreik. κόσμος) tarkoittaa avaruutta, maailmankaikkeutta järjestyneenä kokonaisuutena, kosmologia on puolestaan tieteenala, oppi maailmankaikkeuden rakenteesta, joka tutkii kosmosta. (Kielitoimisto, n.d.) Me olimme matkalla tieteen ja taiteen keinoin.

Schema huius præmissæ diuisionis Sphærarum .

Kuva 9.
Muinainen ja keski-
aikainen kosmos ku-
vattuna Peter Apianin
Cosmographiassa (An-
twerpen, 1539). Lähde:
[https://fi.wikipedia.org/
wiki/Kosmos](https://fi.wikipedia.org/wiki/Kosmos)

”Havaitseva avaruustiede” -kurssin teemoina olivat edelleen vuonna 2022 geoja avaruusfysiikka sekä astrobiologia. Kurssilla tutustuttiin edellisuoden tapaan maailmankaikkeuden historiaan, Maan eliökunnan syntyyn ja elämän edellytyksiin, avaruuden löytöretkiin, maata suojaavaan magneettikenttään, revontuliin sekä avaruusteknologiaan. Opettajina toimivat jälleen Eija Tanskanen, joka toimi nyt myös kesälukion rehtorin tehtävässä, Kirsi Lehto, Jouni Envall, Juhani Harjunharja sekä lisäksi FT dosentti Thomas Ulich, FT dosentti Jyrki Manninen, FM Maija Karala, DI Alexandros Binios, FM Alekski Elovaara sekä avustajina maisteriopiskelijat Eetu Leskinen ja Venla Ala-Mutka.

Vaikka lukion ohjelman yhteissuunnittelua pyrittiin käynnistämään hyvissä ajoin, oli suuren asiantuntijajoukon yhteen saattaminen haasteellista ja käytännössä taiteen ja tieteen osuudet rakentuivat pitkälti omiksi kokonaisuuksikseen. Edellisen kesälukion jäljiltä keskeisillä toimijoilla oli kuitenkin visio yhteistyön monista mahdollisuuksista. Liikahduksia kohti STEAM-pedagogiikkaa oli havaittavissa ja puolin ja toisin nähtiin paljon kehittämismahdollisuuksia. Vaikka etäyhteydet mahdollistivat säännölliset suunnittelupalaverit, oli niissä usein käsiteltävänä niin runsaasti käytännön järjestelyjä, logistiikkaan ja budjetteihin liittyviä asioita, että sisällön yhteen hiominen jäi usein sivurooliin.

Kesälukion kantavana teemana ja punaisena lankana oli nyt tutkiva työote. Taidekurssin opettajina toimivat ohjauksessani kuvataiteilijat, kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelijat Julia Kukkonen ja Hennakaisa Kinnunen. He tekivät erittäin perusteellisesta pohjatyötä ja suunnitelmat lähetettiin myös tiedeosuudesta vastaaville etukäteen tutustuttavaksi. Taideosuus painottui nykytaiteen moniaistisiin menetelmiin ja prosessinomaisuuteen. Edelliskesän tapaan kurssilla tarkasteltiin lisäksi saamelaista maailmankuvaa, tähtitaivaan mytologioita Turusen johdolla.

Kokonaisuuden suunnittelussa pyrittiin huomioimaan myös havaitsevan avaruustieteen tulokulmia, mutta kuvataiteen kurssilla päädyttiin kuitenkin geo- ja avaruusfysiikan ja satelliittien sijasta painottumaan enemmän biologiaan, kehollisuuteen, ympäristöhavainnon herkistämiseen sekä toislaisten näkökulmiin. Tutkivaa otetta sovellettiin niin tehtävissä kuin taiteen tarkastelunäkökulmassa.

Kurssilla toteutettiin veistoksellinen hyönteishotelli, tutustuttiin vaellustaiteeseen ja syvennyttiin ympäristöperformanssiin. Hyönteishotellin suunnittelussa ja toteutuksessa huomioitiin taideoppimisen yksilöllinen ja yhteisöllinen luonne. Jokainen sai toteuttaa oman huoneiston osaksi yhteistä installaatiota, suunnitella interiöörin asukkaille toimivaksi ja luoda myös ulkokuoresta esteettisesti kiinnostava. Käytössä oli polttopiirtokyniä, ekologisista kyllästeistä ja mahdollisuus myös grafiikan kokeiluun hotellin vanerisiin seinämiin. Lopuksi hotellin yksiöt kuljetettiin ja koottiin Utsjoelta Sodankylän observatorion tiloihin veistokselliseksi kokonaisuudeksi ja osaksi kesälukion loppunäyttelyä.

Kevon biologisen tutkimusaseman ympäristöt, laboratoriot, kirjasto sekä hyönteiskokoelmat loivat luontevan kehyksen tieteen kautta hyönteisten näkökulmaan asettumiseen. Asemalla oli loistavat pajatilat hotellin elementtien rakentamiseen. Lisänä oli antoisat keskustelut tutkimuslaitoksen henkilökunnan kanssa, erityisesti kun hotellin lopullista sijoituspaikkaa mietittiin eri näkökulmista.

Lopulta niin hyönteisten kuin Kevon tutkimusaseman tutkijoiden kannalta sijoituspaikaksi valittiin Utsjoen kyläkeskuksen pieni koivikko, jossa hyönteiset kaipaavat pesäpaikkaa. Näin hotelli ei tehnyt muutosta Kevon tutkimuslaitoksen ympäristön ekosysteemiin, jossa tehdään pitkittäistutkimusta myös hyönteisiin liittyen. Hotelli matkusti siis vielä kerran Sodankylän kuukauden kestäneestä näyttelystä takaisin Utsjoelle, jonne sen pystyttivät seuraavan kesänä taidekurssin vetovastuun ottaneet kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelijat. Hyönteishotellissa konkretisoitui intra-aktiolle tyypillinen performatiivinen yhteismuotoutuminen. Kokonaisuus edusti kesälukiossa selkeästi STEAM-oppimiselle tyypillistä projektia, jossa yhteistöllisyys ja ongelmanratkaisu vaativat tieteen ja taiteen saumatonta yhteen kietoutumista.

Kuva 10. ja 11.
Kukin kurssilainen
suunnitteli ja toteutti
käyttäjälähtöisesti
yhden hotellin huoneis-
toista. Kuvat: Mirja
Hiltunen, 2022.

Kuva 12.
Julia Kukkonen Ötökkä-
hotellin asennointi-
suunnitelmia tarkaste-
lemassa Sodankylässä.
Kuva: Mirja Hiltunen,
2022.

Kuva 13A. & 13B.
Hotellin lopullinen
sijoituspaikka
Utsjoen kylällä.
Kuvat:
Mirja Hiltunen,
2023.

Kukkonen ja Kinnunen toteuttivat kesälukiossa projektiopintojaan ja suorittivat lisäksi pedagogisiin opintoihinsa kuuluvan lukioharjoittelun. Molemmat kokosivat kurssista ja sen suunnittelusta aineistoa opinnäytetyöhönsä. Tämä onkin luonteenomaista useille taideperustaisille toimintatutkimukselle ja tutkielmille tiedekunnassamme. Kyse on jo pitkään kuvataidekasvatuksen pääaineessamme käytössä olleesta projektioppimismallista. Projekteihin kiinnittyy usein lisäksi opetusharjoittelua sekä aineiston keruuta opinnäytteitä varten.

Kinnusen taiteen maisterin pro gradu -tutkielma tarkastettiin taiteiden tiedekunnassa 2023 (Kinnunen, 2023). Hän tarkasteli tutkielmassaan paikkakokemuksen välittymistä ja paikkamielikuvien visuaalisissa esityksissä näkyviä piirteitä. Opinnäytetyön visuaalinen aineisto muodostui kesälukiossa osana hänen suunnittelemaansa taiteen kurssin oppitunteja.

Kukkosen käsikirjoitusvaiheessa olevan opinnäytetyön tutkimuskysymys liittyy puolestaan ruumiillisuuteen ja liukumaan ihmiskeskeisestä maailmankuvasta kohti laajempaa, posthumanistista, enemmän-kuin-ihmismailmaa huomioivaa käsitystä olemassaolosta. Kinnunen on kiinnostunut keskinäisriippuvuuksien (interconnectedness) tiedostamisen vaikutuksesta kokemukseemme kuuluvuudesta osaksi laajempia ekosysteemejä. Hänen kesälukioon suunnittelemansa opetuskokonaisuuden yhtenä lähtökohtana oli, että kommunikaatio muiden lajien kanssa tapahtuu luontevimmin kehojemme kautta. Suoran, kokemuksellisen ja kehollisen yhteyden muodostuminen muihin ekosysteemin osiin nousi merkittävään asemaan hänen ohjaamissaan harjoitteissa.

Kuva 14.
Kohtaamisia vaivauskoi-
vujen ja tuulen kanssa.
Kuva: Julia Kukkonen,
2022.

Barad (2019) tuo esille materiaalisuuden roolia merkityksen ja toimijuuden muokkaajana, korostaen kehojen ja materiaalisten ilmiöiden keskinäistä konstituutiota. Kuvataidekasvattajana ja performanssitaiteilijana Kukkonen ohjasi osallistujat kehollisen taiteellisen työskentelyn äärelle, johon kiinnittyy oleellisesti myös yhteismuotoutuminen, kehojen materiaalisuuden ja aineellisten olosuhteiden merkityksellisyys.

Vielä käsikirjoitusvaiheessa olevassa tutkimuksessaan häntä kiinnostaa tarkastella, miten kehollinen, performanssiin pohjautuva kuvataidekasvatus voisi edesauttaa erottamattoman yhteenkuuluvuuden kokemuksen syntyä, miten voisimme tehdä kokemuksen näkyvämmäksi taiteen keinoin ja tuoda aiheeseen liittyvän intuitiivisen tiedon taiteen kautta esille. Kukkonen tarkastelee tutkielmassaan taiteen tiedonmuodostustapoja ja taiteen kykyä avata tietä laajeneville käsityksille itsestämme ja maailmastamme. Taide ilmenee toimintana, merkitysten muodostamisen tapana ja välineenä päästä käsiksi intuitiiviseen, piilevään tietoon.

Hiekanjyvistä tähtisumuun

Tutkimusretkiä kosmokseen kesälukio toteutettiin kolmatta kertaa 24.7.–4.8.2023 jälleen Utsjoella ja Sodankylän geofysiikan observatoriolla Tähtelässä. Kuvataiteen kurssin kantavana teemana säilyi yksilön ja yhteisön suhde ympäristöön sekä tieteen ja taiteen vuorovaikutus. Tänä vuonna taidekurssin opettajina toimivat kuvataiteilijat, kuvataidekasvatuksen maisteri-opiskelijat Oona Herranen ja Antti Hannula taiteiden tiedekunnasta. He nimesivät osuutensa runollisesti ”Hiekanjyvistä tähtisumuun”. Kurssi avasi kosketuspintaa arktisen nykytaiteen moninaiisiin menetelmiin ja toi esiin yksilön sekä yhteisön mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristöön ja ympäröivään yhteiskuntaan. Kurssilla tutustuttiin paikan ja maiseman käsitteisiin, tehtiin ympäristötäideteoksia ja tutkittiin aurinkoa ja ympäristöä muun muassa solari-grafian keinoin. Kurssiin sisältyi jälleen 14 km pituinen Arktinen aikavaellus, jonka aikana päästiin Herrasen johdolla syventymään ympäristöperformanssiin.

Hannula on taustaltaan kuvataiteilija ja hänen osuudessaan Sodankylässä keskityttiin ympäristöhavainnon herkistämiseen perinteisen kuvataiteen keinoin, ympäristö-croquis harjoitteiden ja maisemamaalauksen parissa. Myös Hannula keräsi kokonaisuudesta aineistoa pro gradu -tutkielmaansa varten. Hän on erityisesti kiinnostunut kuvataiteen ja luonnontieteen välisen integraation vaikutuksesta, mahdollisuuksista ja resursseista kesälukion opetustilanteessa. Tutkimusaineistona hänellä on taideperustaiselle toimintatutkimukselle tyypillisesti omat muistiinpanot suunnitteluvaiheesta ja kurssien rakentumisesta, visuaaliset aineistot prosesseista ja tuotoksista, sekä haastattelut oppilaiden ja opettajien kokemuksista.

*Kuva 15. ja 16.
Neljäntoista kilometrin
matkalla jokainen metri
vie kulkijaa miljoona
vuotta eteen tai taakse-
päin. Ihmisen aika on
13,8 miljardia vuotta
sitten tapahtuneesta
alkuräjähdyksestä aloi-
tettaessa lopussa vain
80 cm. Kuvat: Mirja
Hiltunen, 2023.*

*Kuva 17.
Maisemamaalaus
herkistää havaintoa.
Kuva: Mirja Hiltunen,
2023.*

Tiede-taide-kesälukion vierailevina taiteilijoiksi olimme kutsuneet Utsjoella valokuva- ja videotaiteilija, elokuvaohjaaja Marja Helanderin. Sodankylän osuudessa puheenvuorot pitivät biotaiteilija Antti Tenetz sekä ympäristö-taiteilija, kuvanveistäjä Kaija Kiuru. Kurssilaiset vierailivat lisäksi pohjoista elämää kuvanneen Andreas Alarieston Museo-galleriassa.

Kiurun installaatioiden, veistosten, valokuvien ja ympäristötaiteen materiaalit ja aiheet tulevat usein luonnosta, teemat liittyvät ihmisen ja luonnon välisiin suhteisiin. Teokset vaihtelevat pienistä ja herkistä teoskokonaisuuksista laajoihin maisemointitöihin, kuten maisemointityö Raattaman tien varrella Pallas-Ylläs-tunturin kansallispuistossa, joka on yksi hänen julkisista teoksistaan.

Kesälukiossa Kiuru esitteli lukiolaiselle laajaa taiteellista tuotantoaan sekä ”Viiankiaapa ikuisesti” -kirjaansa. Hänen taiteilijapuheenvuoronsa painottui ympäristöaktivismiin ja yhteisötaiteeseen, esiin nousi kaivosuunnitelmien uhkaava varjo, mutta myös aavan kauneus, lajistollinen rikkaus ja alueen merkitys aavan kulkijoille. Suomessa ei ole aikaisemmin nähty nykyisenkaltaista kaivosryntäystä, jonka jalkoihin uhkaa jäädä myös luonnon-suojelualueita. Sodankylässä sijaitsevan Viiankiaavan soidensuojelu- ja Natura 2000-alueen alle suunnitellaan *Sakatti Mining* yhtiön monimetallikaivosta. Kiuru pohtii yhdessä eläinekologian dosentti, emeritus, ympäristöneuvos ja erikoistutkija Timo Helteen kanssa julkaisemassaan kirjassa, kumpi painaa päätöksenteossa enemmän, luonnon monimuotoisuus vai akkuteollisuuden tarpeet? Kirjassa kuvataan aavan syntyvaiheita, ihmisen ilmestymistä aavan laitamille sekä alueen poronhoitokulttuuria. Myös paikalliset kertovat henkilökohtaisesta suhteestaan Viiankiaapaan ja ajatuksistaan sen tulevaisuudesta.

Lukiolaiset ohittivat muutama päivä aikaisemmin Viiankiaavan siirtyessään Utsjoen osuudesta Sodankylään jatkamaan kesälukiota. Kiurun taiteen ja kirjan teemat konkretisoituivat kouriin tuntuvasti paikan päällä. Kiurun taiteilijapuheenvuoro ja teostensa esittely kirvoitti vilkkaan keskustelun ja sai lukiolaiset pohtimaan taiteen vaikuttamismahdollisuuksia liittyen ajankohtaisiin ympäristökonflikteihin.

Toinen Sodankylän osuudessa taiteilijapuheenvuoron pitänyt Tenetz valotti puolestaan biotaiteen roolia taiteessaan. Sekä Kiurun että Tenetzin puheenvuorot olivat konkreettisia esimerkkejä tieteen ja taiteen saumattomasta yhteen kietoutumisesta. Tenetz toimii laajasti subarktisella alueella ja tutkii videoiden, installaatioiden ja biotaiteen harjoittamisen kautta, miten ihmiset, ei-inhimilliset olennot ja koneet hahmottavat, uneksivat, havaitsevat ja suhtautuvat muutoksiin hybridiympäristössä, jossa teknosfääri ja biosfääri sulautuvat yhteen. Hänen teoksensa sijoittuvat median, taiteen, biotaiteen ja kaupunkitaiteen rajapintaan ja todella osuvasti Tiede-taide-kesälukion STEAM-painotuksen keskiöön. Tenetzin taiteen painopiste on monitieteinen ja monitaiteinen, yhteistyö taiteen ja tieteen välillä on sekä teosten lähtökohta että päämäärä. Hän käyttää teoksissaan usein hyväksi teknologioita, kuten drooneja, satelliittiseurantaa, pelimoottoreita ja koneoppimista. Hänen teoksiaan ja yhteistyöprojekteja on esitetty laajasti Suomessa ja kansainvälisesti. (Tenetz, 2020.)

Lukiolaiset pääsivät kokeilemaan tieteen osuudessa muun muassa droonin lennätystä ja aikaisempien vuosien tapaan tutustumaan tieteen peruskysymyksiin, tieteelliseen havaintotoimintaan sekä observatorion tuottamiin mittauksiin. Kurssi perehdytti opiskelijat edelleen Maata suojaavaan magneettikenttään, ilmakehään ja auringon myrskyihin. Tiedekurssin opettajina toimivat jälleen observatorion henkilökunta ja tutkijat Tanskasen johdolla.

Kuva 18.
Droonin lennätys- ja kuvausharjoitteita Sodankylän geofysiikan observatoriolla. Kuva: Eija Tanskanen, 2023.

Vaikka olen artikkelissani tarkastellut osin kriittisestikin Tiede-taide-kesälukion tavoitteiden toteutumista ennen kaikkea STEAM-pedagogiikan näkökulmasta, ovat lukiot olleet innostavia ja kehittämistyössä on päästy havahduttamaan niin meitä eri alojen tutkijoita kuin kurssilaisia monella tasolla. Kesälukion kehittämistoiminta on tarjonnut meille eri alojen tutkijoille mahdollisuuksia syvällisiin keskusteluihin, kuten yhdessä totesimme vuonna 2022: ”Tämä vuorovaikutus tarjoaa hedelmällisen, konkreettisen tavan tehdä ja tutkia, tuntea ja tulkita olemassaoloa ja sen reunaehtoja.” (Lapin Yliopisto, 12.8.2022). Voidaankin sanoa kehittämistyöstä kerättyyn aineistoon viitaten, että kesälukio mahdollisti kurotuksia tieteellisen maailmankuvan ja taiteen maailman tarkastelutapojen yhdistämiseen.

Intra-aktio teoriansa kehittämisen yhteydessä Barad on hyödyntänyt kvanttifysiikkaa. Kvanttiteoria viittaa siihen, että havainnoinnin tai mittauksen teko ei

ole erotettavissa ilmiöistä, joita havaitaan, ja että todellisuus on epävarmuuden ja määrittelemättömyyden leimaamaa. Hänen ajattelussaan viehättää viitaukset niin elektroneihin kuin meritähtiin ja ihmisiin, jotka muodostuvat erilaistuneesti. Aikamatkojemme näkökulmasta hän tuo esille kiinnostavasti muun muassa kuinka muisti ja muistaminen eivät ole vain mielen kykyjä, vaan keholliseen tulemiseen koodattuja historiallisia merkintöjä:

This is as true for electrons as it is for brittlestars as it is for the differentially constituted human. Electrons, like brittlestars, are complex phenomena that are lively and enlivened; memory and re-member-ing are not mind-based capacities but marked historicalities ingrained in the body's becoming. (Barad, 2007, s. 392–393.)

Baradin mukaan aine on dynaaminen ilmaus maailman intra-aktiivisessa tulemisessa. Kaikki kehot – ihmiskehot mukaan lukien mutta niihin rajoittumatta – saavat merkityksensä maailman toistuvan intra-aktiivisuuden eli performatiivisuuden kautta. Rajat, ominaisuudet ja merkitykset syntyvät aineen intra-aktiivisessa prosessissa. Erottaminen ei tarkoita radikaalia ulkopuolisuutta, vaan toiminnallista erottuvuutta: se ei ole eristämistä vaan pikemminkin yhteyksien ja sitoutumisten luomista. Materiaalisuus itsessään on kietoutuneisuutta, ja aine on aina jo avoin toiselle – tai pikemminkin kietoutunut toiseen. Ilmiöiden osat muodostuvat yhdessä ja ovat toistensa kautta olemassa. Hänen mukaansa ei ainoastaan subjektit, vaan myös objektit ovat läpikotaisin sidoksissa sukulaisiinsa. (Barad, 2007, s. 392–393.)

Vaikka kuvataidekasvatuksen tieteenala voi olla kaukana geofysiikan observatorion johtajan, Oulun yliopiston avaruusfysiikan professori Tanskanen tieteenalasta, olemme vuosittain löytäneet tieteen ja taiteen toimintatavoissa enemmän yhteneväisyyksiä kuin eroja. Tanskanen tutkii avaruuden häiriöitä, mutta omien sanojensa mukaan avaruuden tutkijaksi hän päätyi biologian ja luonnon tarkkailun kautta pienellä paikkakunnalla, jossa luonto oli lähellä. Avaruuden tutkiminen alkaa hänen mukaansa havainnoista, se ei juurikaan eroa taiteen tavoista tarkastella maailmaa.

Paikkaan, situaatioon ja niiden yli kiinnittyvä nykytaidekasvatus: yhteisön laajentumia

Performatiivisuuden avulla on mahdollista lähestyä lähes kaikkea toimintaa. Performanssin ja performatiivisuuden eroa on määritellyt alallamme muun muassa Sederholm (2000, s. 189–190), väitöstutkimuksessani (2009) se oli myös yksi keskeisimmistä käsitteistä, samoin kuin myöhemmissä tutkimuksissani (2022). Olennaista performatiivisuudessa, toisin kuin enemmän esityksen omaisessa performanssissa, on toimintaan osallistumisen, erilaisissa prosesseissa aktiivisesti toimimisen painottaminen, joissa myös monenlaiset maailmat ja tarkoitukset voivat kohdata. Näen performatiivisuuden mahdollisuutena toiston ja jopa parodian avulla purkaa myös valta-

rakennelmia ja raivata tilaa monille äänille, näkemyksille ja toiminnoille (Hiltunen, 2009, s. 264). Tiede-taide-kesälukiossa yhteisöt nähtiin dynaamisina kokoonpanoina ihmisten ja ei-inhimillisten elementtien välillä, ei pelkästään ihmiskeskeisinä rakenteina. Kyse on vahvasti paikkaan, tilaan ja ilmiöpohjaisuuteen kiinnittyvästä taidekasvatusajattelusta (Granö ym., 2018).

Olen aikaisemmassa tutkimuksessani (2009) painottanut yhteisöllisyyden rakentamisen sosiokulttuurista lähtökohtaa. Yhteisöllisen taidekasvatuksen performatiivisuusperiaatteen mukaan toiminnallinen, refleksiivis-esteettinen yhteisö rakentuu performatiivisesti dialogisissa prosesseissa suhteessa sosiokulttuuriseen ympäristöönsä (Hiltunen, 2009, s. 256–257). Tässä huomionarvoista on jo 1990-luvulla sosiologien määrittelemä ero reflektiivisyyden refleksiivisyyden välillä. Jälkimmäinen ei liity niinkään tietoon, tietoiseen muutokseen, vaan siinä on mukana muutoksen puolittain automaattinen luonne. (Beck, 1995). Tämä on keskeistä performatiivisuudelle, tapahtumallisuudelle, jota olen käsitellyt edelleen muun muassa tarkastellaksani erilaisia tapahtumia performatiivisena taiteena (Hiltunen, 2022).

Artikkelini punaisena lankana toiminut intra-aktio, yhteismuotoutuminen, ei kuitenkaan sulje sosiaalisuuksia ja suhteellisuuksia pois. Yhteismuotoutuminen haastaa ennemminkin identiteetin ja toimijuuden essentialistisia näkemyksiä korostamalla eri toimijoiden välisiä yhteyksiä ja jopa sotkeutumista. Baradin (2007) työn taustalla vaikuttavat poststrukturalistiset ja posthumanistiset teoriat, jotka kritisoivat kiinteitä luokitteluja ja rajoja. Tämä näkökulma kannustaa myös yhteisöllistä taidekasvatusta joustavampaan identiteettien ja toimijuuksien ymmärtämiseen, joka tunnistaa vuorovaikutusten monimuotoisuuden ja monimutkaisuuden myös uusmaterialistissa mielessä (Huhmarniemi ym., 2021).

Yhteisöllisyyden laajentuminen taidekasvatuksessa haastaa puolestaan ajatuksen siitä, että vain ihmisillä on toimintakykyä. Se ehdottaa, että ei-inhimilliset toimijat vaikuttavat myös ihmisten toimintaan ja sosiaalisiin muodostumiin, sama koskee myös taiteen yhteismuotoutumista. Toiminnan ja osallistumisen rajat, yhteisöt, laajenevat käsittämään myös ei-inhimillisiä toimijoita, kuten taiteen materiaaleja, teknologioita, infrastruktuureja ja luonnonympäristöjä. Laajenemista, samoin kuin vaikkapa ”kehitystä” tulee kuitenkin tarkastella myös kriittisesti ja pohtia esimerkiksi millä tavoin laajeneminen on hyve ja tavoiteltava, voiko se haluamattaankin kiinnittyä kestävämpiin rakenteisiin (Hiltunen, 2010)?

Tässä artikkelissa yhteisöllisyyden laajeneminen toiminnallisen yhteismuotoutumisen kautta tavoittelee havahtumista huomioimaan monet toiminnot, myös ei-inhimilliset ja jopa kosmologiset tekijät. Laajeneminen voidaan nähdä ymmärryksen, asenteen ja toimintatapojen tarkasteluna laajemmasta perspektiivistä. Toimintatapojen muutos voi tarkoittaa myös pysähtymistä, poisvalintoja, omien arvojen uudelleen arviointia ja toimintamallien muuttamista. Se voi johtaa jopa aktivismiin.

Näen tiede-taide-kesälukion toimintakulttuurissa runsaasti kehittämismahdollisuuksia, joiden tunnistaminen ja tarkastelu performatiivisuuden ja erityisten toiminnallisten yhteismuotoutumisten kautta. Se tuo esille lisää sävyjä ja aukaisee tilaa uusille toteutuksille niin osallisten transformatiivisen oppimisen kuin taidealan koulutuksen näkökulmasta. Performatiivisuus voi aukaista transformatiivisessa oppimisessa tasavertaisempaa tilaa kohtaamiselle, mahdollistaa nimenomaan toiminallisen osallistumisen ja siten kokemuksellisten näkökulmien laajenemisen. Performatiivisuus mahdollistaa toimijuuden ei vain taiteilijalle, vaan myös taiteen tapahtumiseen osallistuville yhteisöille, yleisöille ja ympäristöille. Yhteisöt voidaan nähdä dynaamisina kokoonpanoina ihmisten ja ei-inhimillisten elementtien välillä, ei pelkästään ihmiskeskeisinä rakenteina. Yhteisön muodostumista ja vuorovaikutusta nähdään syvästi kietoutuneina niihin materiaaliin ja tilallisiin konteksteihin, joissa ne tapahtuvat (Jokela & Hiltunen, 2023).

Tiede-taide-kesälukio kannustaa eettiseen pohdintaan ihmisen ja ei-inhimillisten toimijoiden välisistä suhteista ja niiden vaikutuksista yhteisöelämään. Kiinnitimme huomiota ihmisten eettisiin vastuisiin ei-inhimillisiä toimijoita ja ympäristöä kohtaan. Tämä eettinen suuntautuminen voi ohjata transformatiivisen oppimisen mukaiseen kriittiseen ajatteluun ja yhteisöjen rakentamiseen ja hallinnan käytäntöjä edistämiseen kohti kestävyyttä, inklusiivisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Kesälukiassa esillä olleet yhteisöaloitteet ja taiteilijoiden aktivistiset, yhteisötaiteelliset teot voivat toimia esimerkkinä tulevaisuuden rakentajille, lukiolaisillemme, ja myös mallintaa miten hyödyntää teknologioita tavalla, joka minimoi haittaa ei-inhimillisille toimijoille ja edistää yhdenvertaisuutta.

Kesälukiassamme monialaiset näkökulmat korostavat yhteisöjen monimutkaisuutta ja hybridisyyttä, hyläten yksinkertaiset kategoriat ja rajat. Yhteisöt nähdään heterogeenisina kokoonpanoina, joissa on monenlaisia toimijoita, käytäntöjä ja intressejä. Tämä näkökulma haastaa käsitykset yhteisön identiteetistä ja kannustaa tunnistamaan yhteisömuodostumien virtaavuus ja moninaisuus, sen sosiaalisuuksia ja suhteellisuuksia poissulkematta.

Näen, että nykykuvataidekasvatuksen yksi keskeinen tehtävä on rikastaa ymmärrystämme yhteisöistä korostamalla ihmisten ja materiaalsen maailman välisiä kietoutumisia ja laajentamalla toiminnan ja osallistumisen käsitteitä. Tunnistaessaan myös materiaalis-tilallisia dynamiikkoja nykykuvataidekasvatus huomioi samalla yhteisömuodostumien monimutkaisuutta ja hybridisyyttä sekä edistää näin eettistä pohdintaa. Intra-aktiolla onkin eettisiä ja poliittisia implikaatioita, sillä se haastaa hierarkkiset ja poissulkevat ajattelu- ja olemisen tavat.

Kaikki lukion kuvataiteen neljä tavoitealuetta, visuaalinen havaitseminen ja ajattelu, kuvallinen tuottaminen, visuaalisen kulttuurin tulkinta sekä esteettinen, ekologinen ja eettinen arvottaminen, voivat konkretisoida aikalais-taiteelle ominaisessa työskentelyssä, Tiede-taide-kesälukio antaa siihen eriomaiset puitteet. Nykytaiteelle on lisäksi luonteenomaista temaattinen, ilmiöpohjainen työskentely sekä erilaisia tietämisen tapoja yhdistelevä

lähestymistapa. Lukiossamme teema on ollut Kosmoksen laajuinen, mutta osana Kosmosta me kaikki olemme saaneet siihen henkilökohtaista ihokosketusta kehojemme ja mieleemme kautta, tieteen ja taiteen sekä arktisen ympäristön yhteismuotoutumisen myötä. Galaksit ja sääsket, ötökät ja planeetat – aurinkokuntien synnyt ja kuolemat – yhteismuotoutumista tapahtuu jokaisen osallistujan omassa kokemuspäivässä, mutta toiminnan ja jakamisen kautta voi rakentua myös yhteisiä merkityksiä, joilla parhaimmillaan on eettisiä ja poliittisia implikaatioita toivorikkaampien tulevaisuuksien näkökulmasta.

Tarkoituksenamme Tiede-taide-kesälukiossa on ollut, että kurssitarjonta mahdollistaa osallistujille ajattelun ja käsitteiden hahmottamista sekä tieteen ja taiteen välisiä toimintamalleja vaihtoehtoisia tulevaisuuksia varten nimenomaan kestävyyskasvatukseen, ESD (Education for Sustainable Development) suositusten mukaisesti. Kestävyyskasvatukseen on esitettävä ongelmien monimutkaisuus ja moniarvoisuus. Tulevaisuuden näkemyksemme riippuvat siitä, miten näemme menneisyyden ja nykyhetken ja miten hahmotamme olemassaolon perusteita myös Maa-planeettamme laajemmassa yhteydessä. Ymmärrys luonnonhistoriallista tapahtumista, jotka ovat luoneet Maan, ja ihmisen ajan silmäläpän kestävyydestä ajasta planeetallamme, joka on johtanut sen nykytilanteeseen, voisi olla yksi tekijä, joka voi rohkaista uskoa muutoksen mahdollisuuteen - voimme toimia myös toisin.

Pohdinta

Tiede-taide-kesälukioiden tavoitteena on ollut tieteen, taiteen ja lukio-opetuksen yhteistyössä luoda uusia lähestymistapoja maailman eritasoisten ilmiöiden ymmärtämiseksi ja tulkitsemiseksi. Artikkelini kantavana teemana on ollut problematisoida tieteen ja taiteen vuorovaikutusta, yksilön ja yhteisön suhdetta arktiseen ympäristöön sekä STEAMin mahdollisuuksia tietoisuuden laajentamisessa maakeskeisestä perspektiivistä kosmoksen laajuiseen perspektiiviin. Paikkaan ja tilanteeseen kiinnittyvällä nykytaidekasvatuksella on ollut mahdollisuus laajentaa ja venyttää myös taidekäsityksiä. Merkittävässä roolissa ovat olleet saamelaitaiteilijoiden ja pohjoisten taiteilijoiden toiminnan ja teosten kautta esiin piirtyvät, taiteelle ominaiset ja erityiset tavat hahmottaa ympäristöä ja olemassaoloa. Puheenvuoroissa ja esimerkeissä on samaan aikaan avautunut näkymiä nykytaiteelle ominaiseen taiteen ja tieteen yhteenkietoutumiseen. Niin kurssilaisilla kuin lukion asiantuntijaopettajilla, tutkijoilla ja taitelijoilla, on tarjoutunut toiminallinen tila eri tieteenalojen, taidemuotojen, ympäristöjen, toimintatapojen ja tarkastelukulmien kohtaamiseen ja reflektointiin.

Leiriolosuhteet, yhdessä vaeltaminen, kehollisuus, arvostettujen tutkijoiden ja -taiteilijoiden puheenvuorot, taideperustainen toiminnan kautta ilmiöiden näkyväksi tekeminen ja jakaminen, on purkanut hierarkioita ja tarjonnut askeleen kohti transformatiivista ja yhdenvertaisempaakin oppimista.

Ajoittain pääsimme myös koskettamaan jotain ennalta arvaamatonta. Arktisista aikavaelluksista muotoutui havahduttavien hetkien sarja oivalluksia. Ihmisen silmänräpäyksen kestänyt aika 14 kilometrin matkalla suhteessa Maaplaneetan ikään kuljettiin paitsi näkyväksi, myös koettiin lihaksissa. Tunturissa Aurinko, vaivaiskoivut, tuuli, kivikot ja kehot yhteismuotoituivat äänimaisemien kanssa osaksi ympäristöperformansseja ja koko vaelluksen tapahtumallisuutta, Auringon toimijuus konkretisoitui lisää solarigrafian ja camera obscuran parissa. Oivalluksia ötököiden näkökulmasta syntyi tutkimuslaitoksen biologien opastuksella ötökkähotellin sijoituspaikkaa valitessa ja ympäristötaiteen reunaehdot piirtyivät kouriintuntuvasti esiin herkässä subarktisessa biologisen tutkimusaseman ympäristössä työskennellessä.

Koulutuksen järjestäjän näkökulmasta ennalta arvaamatonta on ollut myös yhteisen kielen löytymisen hetket, se kuinka me kesälukion rehtorit, tutkijat ja taiteilijat huomasimme puhuvamme samoista asioista mutta vain hieman eri tulokumista. Vaikka astrobiologian, geo- ja avaruusfysiikan ja nykytaiteen liitolle STEAMin lähtökohdista on jäänyt vielä paljon kehittämistehtäviä, on kesälukioissa vuosittain päästy todistamaan myös yhteismuotoutumisia ja runsaasti tapahtumallisuutta. Leiriolosuhteissa paitsi tie ja taide, elollinen ja eloton ympäristö, sääolosuhteet ja muut ympäristön tarjoumat, myös tutkijat, taiteilijat ja eri puolilta Suomea saapuneet lukiolaiset, ovat voineet aidosti kohdata ja koetella omia ajatusrakenteitaan ja laajentaa tekemisen tapojaan.

Olen reflektoinnut Tiede-taide-kesälukion kehittämistoimintaa yhteisöllisen taidekasvatuksen, performatiivisuuden ja intra-aktioteorian kehyksessä. Yhteisöllisyys-käsitteen laajentuminen ilmenee nykykuvataidekasvatuksen käytänteissä performatiivisessa taideperustaisessa toiminnassa, jossa sen rajat ja ominaisuudet määrittyvät ja muuttuvat mielekkäiksi vasta erityisten toiminnallisten yhteismuotoutumisten, intra-aktioiden kautta. Kesälukiassa kanssatiedetään ja toimitaan taiteiden ja tieteiden välisesti, mutta myös uus-materialistisessa mielessä olosuhteiden, materiaalien, välineiden, sääilmiöiden ja elollisen sekä elottoman luonnon välisessä yhteismuotoutumisen tilassa.

Viitteet

- Anttila, E. (n.d.). *Transformatiivinen oppiminen*. Haettu 9.3.2024, osoitteesta: <https://disco.teak.fi/anttila/transformatiivinen-oppiminen/>
- AV-arkki (n.d.). *Marja Helander*. <https://www.av-arkki.fi/artists/marja-helander/>
- Barad, K. (2007). *Meeting the universe halfway: Quantum physics and the entanglement of matter and meaning*. Duke University Press.
- Barad, K. (2019). Posthumanistinen performatiivisuus: Kohti ymmärrystä siitä, miten materia merkityksellistyy (A. Arlander, Suom.). Teoksessa T. Nauha, A. Arlander, H. Järvinen & P. Porkola (Toim.), *Performanssifilosofia: esitysten, esiintymisen ja performanssien filosofiasta performanssiajatteluun* (s. 99–131). Nivel 12. Taideyliopisto.
- Beck, U. (1995). Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, U., Giddens A & Lash, S., *Nykyajan jäljillä* (s. 11–82). Vastapaino.
- Granö, P., Hiltunen, M., & Jokela, T. (2018). Johdanto oppimisen tilanteisiin ja paikkoihin. Teoksessa P. Granö, M. Hiltunen, & T. Jokela (Toim.), *Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avaajina* (s. 5–13). Lapland University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-934-6>
- Herro, D., & Quigley, C. (2016). Exploring teachers' perspectives of STEAM teaching: Implications for practice. *Professional Development in Education*, 43(3), 1–23. <https://doi.org/10.1080/19415257.2016.1205507>
- Hiltunen, M. (2007). Pohjoista loistetta: tulleikettu ja muita taidetekeja. Teoksessa M. Bardy ym. (Toim.), *Taide keskellä elämää*, (s.136–142). Kiasma.
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä* (Acta Universitatis Lapponiensis, A160) [Tohtorin väitöskirja]. Lapin yliopisto.
- Hiltunen, M. (2010). Slow Activism: Art in progress in the North. Teoksessa A. Linjakumpu & S. Wallenius-Korkalo (Toim.), *Progress or Perish. Northern Perspectives on Social Change* (s. 119–138). Ashgate.
- Hiltunen, M. (2022). Tekoja, yhteismuotoumistaa ja aikaansaamista: tapahtumat performatiivisena taiteena. Teoksessa T. Jokela, M. Riikonen, I. Holck (Toim.), *Ketterää taidetta Lapin tapahtumiin*. Lapin yliopisto.
- Holfelder, AK. (2019). Towards a sustainable future with education? *Sustain Sci*, 14, 943–952. <https://doi.org/10.1007/s11625-019-00682-z>
- Hiltunen, M. (2023). AMASS–AMAS–WEIRD: Community-based art education project in the Sápmi area, Finland. Teoksessa A. Kárpáti (Toim.), *Arts-based interventions and social change in Europe* (s. 133–141). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003376927-19>
- Hiltunen, M., Kallio-Tavin, M., & Sohlman, A. (2021). Toward place-specific and situational Arctic visual culture learning in Finnish art teacher education. *Studies in Art Education*, 62(3), 266–285. <https://doi.org/10.1080/00393541.2021.1936428>
- Holmberg, N. (n.d.) *Jalvi Niillas Holmberg*. <https://niillas.com/>
- Huhmarniemi, M., Jokela, T., & Hiltunen, M. (2021). Paradigm shifts in Northern art, community and environment studies for art teacher education. *Social Sciences & Humanities Open*, 4(1), 100181. <https://doi.org/10.1016/j.ssho.2021.100181>
- Huhmarniemi, M. & Jokela, T. (2020a). Arctic art and material culture: Northern knowledge and cultural resilience in the Northernmost Europe. Teoksessa L. Heininen; H. Exner-Pirot & J. Barnes (Toim.), *Arctic yearbook 2020: Climate change and the Arctic: global origins, regional responsibilities?* (s.1–17). Arctic Portal. <https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2020/2020-scholarly-papers/350-arctic-art-and-material-culture-northern-knowledge-and-cultural-resilience-in-northernmost-europe>
- Huhmarniemi, M. & Jokela T. (2020b). Arctic arts with pride: discourses on Arctic arts, culture and sustainability. *Sustainability*, 12(2), 604. <https://doi.org/10.3390/su12020604>
- Jokela, T., & Hiltunen, M. (2023). Community-based art education: Promoting revitalization and eco-cultural resilience for cultural sustainability. Teoksessa C-C. Lin, A. Sinner, & R. L. Irwin (Toim.), *Community arts education: Transversal global perspectives* (s. 86–98). Intellect.
- Jokela, T., Hiltunen, M., & Huhmarniemi, M. (2019). Art-based action research: Participatory art education research for the north. Teoksessa A. Sinner, R. Irwin, & J. Adams (Toim.), *Provoking the field. PhDs in education: International perspectives on visual arts* (s. 45–56). Intellect.
- Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E. (2015). Art-based action research: Participatory art for the North. *International Journal of Education through Art*, 11(3), 433–448.
- Jokela, T., & Huhmarniemi, M. (2020). Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, & J. Paasovaara (Toim.), *Luontokuvaus soveltava taiteena* (s. 38–61). Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020050424787>
- Jokela, T., & Huhmarniemi, M. (2022). Arctic art education in changing nature and culture. *Education in the North*, 29(2), 4–27. <https://doi.org/10.26203/55f2-1c04>
- Jokela, T., Huhmarniemi, M., Beer R. & Soloviova, A. (2021). Mapping new genre Arctic art. Teoksessa L. Heininen, H. Exner-Pirot and J. Barnes (Toim.), *Arctic Yearbook 2021: Defining and mapping sovereignties, policies and perceptions* (s. 1–16). Arctic Portal. <https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2021/2021-scholarly-papers/400-mapping-new-genre-arctic-art>
- Kielitoimisto (n.d.) *Kosmos*. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/fulltext/kosmos?order=entry&field=&baseforms=false>
- Kinnunen, H. (2023). *Miten omat värit aistivat sen paikan: taideperustainen tutkimus paikkakokemuksen välittymisestä ja kuvaamisesta* [Maisterin opinnäytetyö]. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231215154988>
- Kuvataiteilijamatrikkeli (n.d.). *Outi Kaarina Pieski*. Suomen taitelijaseura. <https://kuvataiteilijamatrikkeli.fi/taiteilija/outi-kaarina-pieski>
- Laininen, E. (2019). Transformatiivinen oppiminen ekososiaalisen sivistymisen mahdollistajana. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 20(5), 16–38. <https://journal.fi/akakkj/article/view/84515>
- Lapin yliopisto. (5.8.2021). *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatus ja Turun yliopiston astrobiologia yhteistyössä Utsjoen kesälukiossa*. Uutiset. <https://www.ulapland.fi/news/Lapin-yliopiston-taiteiden-tiedekunnan-kuvataidekasvatus-ja-Turun-yliopiston-astrobiologia-yhteistyossa-Utsjoen-kesalukiossa/vwknxngbt/76217034-f0b6-42af-a1fa-5ced5dd7d53>
- Lapin Yliopisto. (12.8.2022). *Kesälukiossa kartoitettiin olemassaolon perusteita taiteen ja tieteen keinoin*. Uutiset. <https://www.ulapland.fi/news/Kesalukiossa-kartoitettiin-olemassaolon-perusteita-taiteen-ja-tieteen-keinoin/vwknxngbt/bbc47646-d8ff-4efc-9d8d-1e0cf575bd4e>
- Lukiolaki 714/2018.

- Mattila, H. (2022). *Arktisen Aikavaelluksen Kesälukioleiri tieteen ja taiteen kohtaamispaikkana* [Maisterin opinnäytetyö]. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022062349057>
- Mezirow, J. K. (2009). An overview of transformative learning. Teoksessa K. Illeris (Toim.), *Contemporary Learning Theorists in Their Own Words* (s. 90–105). Routledge.
- Perignat, E., & Katz-Buonincontro, J. (2019). STEAM in practice and research: An integrative literature review. *Thinking Skills and Creativity*, 31, 31–43. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2018.10.002>
- Sederholm, H. (2000). *Tämäkö taidetta?* WSOY.
- Sederholm, H. (2025). Mikrokosmoksia eli lasten ja nuorten kanssa STEAM-laboratoriossa – kun taiteellinen ajattelu haastaa kasvattajat, *Research in Arts and Education*, 1/2025, 37–54. <https://doi.org/10.54916/rae.145631>
- Tenetz, A. (2020). *Antti Tenetz*. <http://www.tenetz.com/>